

ДНУ
86572-392
Д 08.051.14
24 20210

До спеціалізованої вченої ради
у Дніпровському національному
університеті імені Олеся Гончара
МОН України
(49010, м. Дніпро, пр. Гагаріна, 72, ауд. 512)

ВІДГУК
офіційного опонента на дисертацію Марії Леонідівни Крютченко
«Громадсько-політична, дипломатична та державна діяльність
Драгана Цанкова», подану на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук за спеціальністю:
07.00.02 – всесвітня історія

Дисертаційне дослідження М.Л. Крютченко є виваженою відповіддю на суспільний запит щодо ґрунтовного всебічного вивчення політичної спадщини видатних державників минулого, що, в свою чергу, є свідченням своєрідного «залюднення» історії, тобто звернення до характеристики й аналізу діяльності конкретних політичних діячів і відхід від радянської настанови щодо надання переваги вивченню діяльності «великих груп людей». Сучасна генерація дослідників активно звертається до аналізу складних і навіть суперечливих особистостей минулого, прагне до об'єктивного визначення їхнього місця і ролі в історичних процесах. Саме в такому ракурсі підготовлено й подано до захисту дисертаційну роботу.

Постать Драгана Цанкова на тлі історичної епохи – це постать громадського діяча, політика і державника доби формування передумов, відродження, створення та розвитку болгарської державності, доби завершення періоду нової історії та початку новітнього періоду. У зв'язку з цим робота набуває особливого значення для української наукової та політичної спільноти з огляду на певні збіги кола проблем, які намагалися вирішити болгарський та український народи в період відновлення та розбудови державності. Так, наприклад, досвід Драгана Цанкова у справах захисту конституційних положень, у пошуках компромісу та консенсусу в діяльності політичних партій, у формуванні засобів масової інформації надзвичайно важливий для сучасної України. Наведені положення значно актуалізують дисертаційне дослідження М.Л. Крютченко.

Новизна результатів наукового дослідження. Роботу написано в проблематичному колі історичної пам'яті. Авторці вдалося не тільки систематизувати наявний фактологічний матеріал, а й зробити спробу об'єднати документальний фундамент дослідження з методологічними прийомами, актуальними в контексті етнологічної, соціокультурної та цивілізаційної складової сучасного історичного дослідження і пізнання. Дисертацію виконано на межі декількох наук – історії, соціології, політології, соціальної психології, релігієзнавства, що дає підстави відзначити її кросдисциплінарний характер.

Підсумком стало створення комплексного наукового дослідження, присвяченого характеристиці діяльності одного з фундаторів сучасної болгарської державності.

Серед основних аспектів поданої на опонування роботи, що визначили принципову новизну проведеного авторкою дослідження, вважаємо за доцільне відзначити такі:

- на основі матеріалів широкої джерельної бази, велика кількість яких уведена до наукового обігу вперше, ґрунтовно й усебічно проаналізовано громадсько-політичну, дипломатичну й державну діяльність Д. Цанкова;
- досліджено роль Д. Цанкова у розбудові багатопартійної системи Болгарії та його внесок у державотворчі процеси;
- визначено особливості роботи неофіційної дипломатичної місії в країнах Західної Європи в 1876–1877 рр.;
- уточнено роль Д. Цанкова в уніатському русі та національно-визвольній боротьбі болгар;
- доповнено визначення просвітницької та політичної значущості особистих праць Д. Цанкова, що були опубліковані.

Обґрунтованість і достовірність результатів. Дисертаційне дослідження містить усі необхідні структурні елементи: вступ, у якому обґрунтовується актуальність теми, визначається її місце в наукових планах і темах, окреслюються об'єкт і предмет роботи, її хронологічні межі, формулюється мета і завдання, встановлюється наукова новизна дослідження та

його практичне значення; основну частину, висновки, список використаних джерел та літератури.

М.Л. Крютченко чітко сформулювала мету дослідження, запропонувала оптимальний алгоритм вирішення наукових завдань для її досягнення. Цьому алгоритму повністю відповідає і структурна побудова дисертаційного дослідження, складові елементи якого розташовані в логічній послідовності та взаємозв'язку на основі проблемно-хронологічного підходу, є пропорційними за їх функціональним значенням. На нашу думку, авторці вдалося обрати оптимальну структуру дослідження, що цілком відповідає поставленій меті й завданням.

Чітке визначення об'єкта й предмета наукової розвідки сприяло об'єктивності проведення дослідження й отриманих у ході роботи висновків. Достовірність отриманих дисертанткою результатів, ступінь їх обґрунтованості та логіка викладення матеріалу не викликають принципних зауважень. З огляду на це відзначимо, що в дисертаційній роботі окреслено спектр завдань, вирішення яких зумовило її новизну.

Характеристика змісту роботи. Обсяг і структура роботи зумовлені метою і завданнями дослідження. В цілому робота складається з чотирьох розділів, які вміщують 13 підрозділів, списку використаних джерел та літератури (599 найменувань).

Перший розділ дослідження (с. 21–52) містить аналіз історіографічної та джерелознавчої бази. Грунтовний історіографічний огляд побудовано за принципом походження й поділено на болгарську, радянську, російську, сучасну українську та існуючу зарубіжну традиції вивчення та оцінки місця, ролі і значення діяльності Д. Цанкова. Такий принцип надав можливість структурувати різноплановий історіографічний доробок, у якому репрезентовано оцінки істориків, політологів, філологів та ін. Етапи історіографічної розробки теми подано в контексті відповідних історичних процесів, наприклад, в умовах панування марксистсько-ленінських підходів, в період демократизації суспільної думки тощо.

Подана на розгляд наукова розвідка спирається на масивну джерельну базу як опублікованих, так і архівних документів, зокрема болгарських архівів, особливістю якої є різноаспектність опрацьованих джерел як за походженням, так і за способом відтворення інформації: офіційні документи (стенограми засідань Народних Зборів, партійні документи, матеріали судових справ тощо), публіцистичні матеріали, документи приватного походження, зокрема мемуари, листування тощо. Як вагоме джерело використовуються власні наукові та публіцистичні роботи Д. Цанкова. Значна частина цих матеріалів уперше вводиться до наукового обігу. Якісна та кількісна характеристика використаних документів свідчить, що вибудовані в дисертації висновки є результатом тривалої та копіткої роботи.

Окремий підрозділ дисертації присвячено аналізу методології історичного дослідження і, перш за все, історичній антропології, яка є базовою складовою. Предмет дослідження націлив також на використання положень історичної біографістики, теорії еліт, історії ідей, аналізу партійних структур тощо.

У роботі не тільки подано перелік основних методів (аналізу, синтезу, аналогії, контент-аналізу тощо), що були використані дисертанткою, але й визначено предметну сферу використання кожного з них з огляду на мету й завдання дослідження. Наприклад, характеристика засад Прогресивно-Ліберальної партії (с. 118–119).

Другий розділ визначає соціально-економічні та політичні умови, в яких відбувалося формування майбутнього політика, вплив родини й оточення на нього (с. 53–90). Авторка слушно акцентує увагу на особливостях геополітичного становища Болгарії на перехресті цивілізаційних доріг, що певною мірою позначилося на його подальших стратегічних пошуках задля молодій держави: «Контраст життя в Болгарії і в Австрійській імперії пробуджував у ньому почуття відповідальності за майбутнє своєї країни» (с. 58); «Д. Цанков однаково сильно симпатизував обом імперіям (Російській та Австрійській – Г.Д.), що, можливо, визначило його лавіювання між двома державами на початку його політичної діяльності» (с. 60). Цікавим, на нашу

думку, є й припущення авторки щодо того, що звернення до Папи було для Д. Цанкова засобом прискорити та активізувати загальноболгарський церковний рух (с. 71), що може слугувати основою для подальших наукових розвідок як самої авторки, так і інших дослідників. Позитивною практикою є також аналіз із сучасних позицій проявів «народної дипломатії» та ролі преси, зокрема європейської, під час поїздки Д. Цанкова та М. Балабанова (2.4).

Третій розділ (с. 91–127) присвячено характеристиці основних напрямків участі Д. Цанкова в державотворчих процесах як партійного лідера і державного діяча, як депутата вищого законодавчого органу й члена конституційної комісії. У цьому розділі авторка аргументовано спростовує тезу радянської історіографії про дрібнобуржуазний та буржуазний характер ліберальної партії (с. 91–94).

У четвертому розділі з промовистою назвою «Політик другого плану?» (с. 128–163) розглянуто останній період діяльності політика, зокрема емігрантський період його життя. Важливим аспектом цього розділу, на нашу думку, стало дослідження поняття політичної спадковості і наступності, наочно продемонстроване на прикладі Д. Цанкова та С. Данева (с. 150–154).

Висновки містять логічні узагальнення й підсумки, яких дійшла авторка. Вони відповідають окресленим завданням роботи, написані на професійному рівні з дотриманням основних методологічних принципів.

Зауваження щодо змісту дисертації та її оформлення. Незважаючи на зазначені вище досягнення, робота не позбавлена певних недоліків і потребує корегування й уточнення деяких положень:

- під час визначення актуальності роботи бажано наголосити на значенні таких якостей лідера, як готовність брати на себе відповідальність, навіть і за непопулярні рішення, оскільки саме ця риса державника є дуже актуальною в умовах сьогодення;
- в історіографічному огляді увага дослідниці зосереджена переважно на спеціальних працях, дотичних до теми, і лише побіжно подано оцінку ролі Д. Цанкова в історії Болгарії, що знайшла висвітлення в узагальнюючих роботах. Така ситуація є свідченням недооцінки

дослідниками його ролі в історії держави, а подеколи навіть ігнорування. Наприклад, «Болгария в XX веке: очерки политической истории / отв. ред. Е.Л. Валева; Ин-т славяноведения. Москва : Наука, 2003» містить розділ «На шляху до національної незалежності. Балканські війни», в якому ім'я Д. Цанкова повинно було бути хоча б згаданим, однак у Вказівнику імен воно навіть не позначено. Це додає актуальності представленій роботі;

- у методологічному огляді цікаво виглядав би аналіз питання щодо ролі особистості в дослідженнях «Школи Анналів»;
- свідомо чи ні авторка уникає терміну «просопографія», хоча ознаки використання цього методу наявні в дослідженні;
- висновки наприкінці розділів є дещо схематичними у порівнянні з висновками до підрозділів;
- мають місце зауваження щодо наявності повторів та деяких протиріч у висвітленні певних положень (с. 110–111; 136–137);
- мають місце незначні технічні огріхи (с. 28, 38, 55, 57, 60, 68, 73, 112, 117, 137, 162).

Висловлені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження. Вони носять рекомендаційний характер і спрямовані на заохочення авторки до подальшої розробки цієї багатопланової проблеми.

Загальні висновки по дисертації. Необхідність корегування й уточнення деяких положень дисертаційного дослідження не знижують його загальної високої оцінки. Роботу написано докладно, ґрунтовно, літературною мовою з переважним використанням наукового й науково-популярного стилів. Кожний напрям дослідження отримав спеціальний історичний аналіз, ретельно й доказово визначений.

Опоновану дисертацію загалом характеризують наукова добросовісність, намагання дослідниці глибоко проникнути в сутність проблеми.

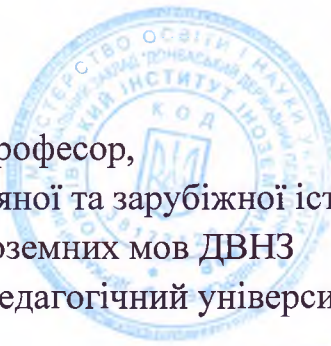
Основні положення дисертаційного дослідження пройшли апробацію під час проведення 16 конференцій різних рівнів, а також висвітлені у 3 статтях,

опублікованих на сторінках як українських, так і зарубіжних періодичних видань. Автореферат повністю відбиває зміст роботи.

Отже, рецензована робота «Громадсько-політична, дипломатична та державна діяльність Драгана Цанкова» є завершеним, оригінальним і самостійним дослідженням, яке в повному обсязі вирішує поставлені наукові завдання, відзначається належним професійним рівнем виконання та відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника» (п. 9–13), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 року № 567 (зі змінами, внесеними постановами КМУ № 656 від 19.08.2015 р., № 1159 від 30.12.2015 р., № 567 від 27.07.2016 р., № 943 від 20.11.2019 р. та № 607 від 15.07.2020 р.), а її авторка Марія Леонідівна Крютченко заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.02 – Всесвітня історія.

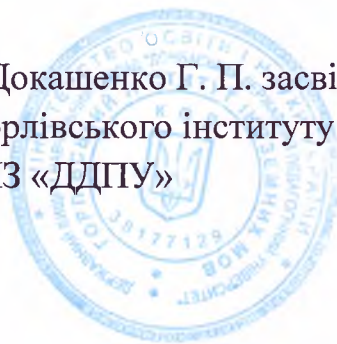
Офіційний опонент:

доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри вітчизняної та зарубіжної історії
Горлівського інституту іноземних мов ДВНЗ
«Донбаський державний педагогічний університет»
(м. Бахмут)

Г. П. Докашенко

Підпис професора Докашенко Г. П. засвідчую:
Вчений секретар Горлівського інституту
іноземних мов ДВНЗ «ДДПУ»

В.В. Концур

«27» квітня 2021 р.